

Iskhakova N.H.
National Aviation University

THE TRUST AS A FACTOR OF POLITICAL MOBILIZATION IN CONDITIONS OF DEMOCRACY

Summary

The process of political mobilization of population as finishing stage of democratization of society is studied. Citizens' trust for democratic institutions is defined as a basic factor of political mobilization of the population. Ukraine has not implemented the task of co-operation of citizens in voluntary associations. The reason for this is the low level of trust in democratic institutions.

Keywords: political trust, political mobilization, political activity, political participation, democratization.

УДК 328.122(4)

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ І РОЛЬ ПЕРЕДВИБОРЧИХ КОАЛІЦІЙ

Мироненко В.П.

Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Проаналізовано чинники, що сприяють формуванню передвиборчих коаліцій (виборча система, партійна система, політичний режим), на основі яких сформовано два основних підходи до їх розуміння: диспропорційна гіпотеза та сигнальна теорія. Визначено відмінності між виборчим блоком і передвиборчою коаліцією та проаналізовано можливість застосування зарубіжного досвіду формування передвиборчих коаліцій в Україні.

Ключові слова: передвиборча коаліція, вибори, парламент, уряд, виборчий блок, виборча система.

Передвиборча коаліція є одним із способів формування парламентської коаліції та уряду, який доволі часто зустрічається у сучасній практиці. У ході аналізу майже 300 парламентських виборів, що проводилися у 20 розвинених парламентських демократіях протягом 1946–1998 років встановлено, що з 4 460 потенційних двопартійних коаліцій було створено 234 (5%), при цьому формування на підставі передвиборчих домовленостей мало місце у 44% випадків, що потрапили у вибірку [7, р. 194]. Інші дослідники зазначають, що протягом 1946–2002 років в Західній Європі майже кожній четвертій з таких коаліцій вдалося сформувати уряд [15].

До останнього часу проблематика передвиборчих коаліцій (ПВК) ігнорувалася дослідниками, які хоч і визнавали її важливість, однак зосереджувалися насамперед на вивченні парламентських коаліцій. Це дало підстави Дж. Пауеллу стверджувати, що «однією зі сфер, що вимагають серйозніших теоретичних та емпіричних досліджень, є передвиборчі коаліції між політичними партіями. Ми знаємо надто мало про походження таких коаліцій.» [17, р. 247].

Лише протягом останніх двох десятиліть з'явилися праці, присвячені аналізу передумов формування ПВК (З. Голдер), реакції виборців на союзи (Т. Гшвенд [10], М. Хуг [12]), особливості і наслідки їх створення у конкретних країнах (Індії [3], Ірландії [14], Німеччині [18], Норвегії [1], Франції [11]). Мало дослідженою є тема взаємозв'язку між поведінкою виборців та діяльністю коаліцій, яка частково висвітлена у працях М. Левера [13] та Х. Наруд [16]. Деякі автори зробили спробу вийти за рамки вузького розуміння ПВК як явища, характерного виключно для виборів у представницькі органи, і змодельовали її використання щодо президентських виборів [19]. В Україні перехід до парламентсько-президентської респу-

бліки, що передбачає обов'язкове формування парламентської коаліції, відбувся зовсім недавно, тому дослідження цієї проблематики відсутні.

Розуміння особливостей формування ПВК є важливим з огляду на те, що це може мати визначальний вплив на результат виборів і на тип політики, який буде реалізувати майбутній уряд. Крім того, такий вид коаліції сприяє стабільності і життєздатності урядів. М. Чіру проаналізував 534 уряди Західної і Східної Європи, які були створені протягом 1944–2008 років, і дійшов висновку, що ПВК продовжують термін існування вищих органів виконавчої влади, створених на їх основі. Зокрема, у випадку Західної Європи, тривалість життя уряду не залежить від ідеологічної сумісності коаліційних партнерів. Уряди, створені на основі передвиборчої коаліції, мають удвічі більше шансів відбутися своєю каденцією без змін у своєму складі, ніж ті, які утворені після оголошення результатів виборів. Більше того, ймовірність дострокових виборів для них менша на 42% [5, р. 181].

В умовах демократії політичні партії можуть утворювати парламентські коаліції за результатами виборів або на підставі попередніх домовленостей (передвиборчі коаліції). У найбільш загальному визначенні передвиборча коаліція – це союз партій, які не беруть самостійної участі у виборах і які: а) публічно заявили про об'єднання своїх зусиль в ході виборчої кампанії, б) сформували спільний список або узгодили висування кандидатів по виборчих округах.

Координуючи хід виборчої кампанії та узгоджуючи свої програми, політичні партії намагаються покращити свої шанси пройти до парламенту та здобути максимальну кількість мандатів. Іноді політичні партії можуть рекомендувати своїм прихильникам голосувати за потенційного коаліційного партнера для гарантування того, що всі політичні

партії, які є учасниками ПВК отримують достатню кількість голосів, щоб бути представленими у парламенті. Це особливо актуально у випадку, коли виборча система надає можливість голосувати двічі: за партійний список і конкретного кандидата. Таким чином виборець може підтримати двох учасників в ході одного голосування. Наприклад, якщо прихильники основної партії голосують за потенційного коаліційного партнера, то це може допомогти обом партіям отримати представництво у парламенті.

У Нідерландах для позначення виборчого союзу між двома партіями використовують термін «об'єднаний список» (lijstverbinding). У пропорційній виборчій системі не всі місця розподіляються одразу ж після виборів, деякі залишаються нерозподіленими, що пов'язано з особливостями підрахунку голосів і їх конвертації у депутатські мандати. У Нідерландах застосовується метод д'Хонта, що створює переваги великим партіям, які і отримують «зайві» місця. Але якщо дрібні партії укладуть передвиборчий союз, то за результатами виборів в ході розподілу місць отримані ними голоси підсумовуються, що збільшує їх представництво у парламенті. Як правило, такі партії близькі за ідеологією. На виборах 2003 року свої зусилля об'єднали Соціалістична партія та Зелені ліви, яким вдалося пройти до законодавчого органу. У Греції партія СІРІЗА виникла спершу як передвиборчий альянс, і лише згодом стала повноцінною політичною партією.

З. Голдер визначила ПВК як «сукупність партій, що не конкурують незалежно на виборах, або через домовленість координувати свої кампанії, висувати спільних кандидатів чи формувати єдиний список, або ж ввійти до складу уряду разом, після виборів» [8, р. 652]. Вона стверджує, що саме прагнення партій отримати максимальну кількість голосів є основним критерієм для формування ПВК [7, р. 195].

Таке визначення, на нашу думку, є надто загальним, оскільки дає змогу віднести до такого типу угод будь-які домовленості між дрібними партіями, що об'єднуються заради проходження у парламент. У цьому випадку правильніше говорити про виборчий блок, який ставить за мету подолання виборчого бар'єру і отримання максимальної кількості місць у представницькому органі. В той же час передвиборча коаліція створюється як основа для майбутнього уряду, який визначатиме державну політику на найближчі роки.

Тобто передвиборча коаліція – це союз двох і більше партій, які публічно заявили про намір і можливості сформувати парламентську коаліцію, що визначить склад і програму діяльності нового уряду.

Якщо скористатися класифікацією ступенів співробітництва між учасниками виборчої кампанії, запропонованою Р. Керролом та Дж. Коксом [4], то відмінності між виборчим блоком і ПВК виглядатимуть наступним чином (див. табл. 1).

Основною перевагою ПВК на відміну від традиційної парламентської коаліції є те, що вона

дає можливість поєднати переваги мажоритарної і пропорційної виборчих систем. За мажоритарної системи виборці мають чітке уявлення про те, за кого вони голосують і яка партія, що сформувала уряд, є відповідальною за стан справ у державі. В умовах пропорційної виборчої системи результат виборів не такий очевидний, оскільки місця у парламенті розподіляються за особливою процедурою серед певної кількості партій, які виконали низку умов (наприклад, подолали виборчий бар'єр). Більше того, через велику кількість переможців, жодна з партій не може самостійно сформувати уряд і змушена укласти коаліційні угоди з іншими, що передбачає необхідність погоджуватись на компроміси. Це може призвести до того, що уряд, сформований в результаті тривалих перемовин, укладання публічних і таємних домовленостей між партіями, буде здійснювати політику, що не відображає інтересів виборців, які голосували за партії парламентської коаліції.

Хоча вивчення передумов формування ПВК не набуло систематичного характеру, можна виділити два основних підходи до визначення чинників, що мають вирішальний вплив на цей процес. Так звана диспропорційна гіпотеза стверджує, що передвиборчий альянс має більше шансів з'явитися у диспропорційній виборчій системі, якщо у країні функціонують багато або хоча б більше, ніж дві, політичні партії. К. Стром, Я. Бадж, М. Левер відзначали, що «системи, засновані на пропорційному представництві за списками, змушують партії створювати коаліції перед виборами. Чим більш диспропорційна виборча система, тим сильніші стимули для створення передвиборчих коаліцій» [20, р. 316]. Прихильники цього підходу вважають, що виборча система чинить значний вплив на формування коаліцій і альянсів у передвиборчий період.

Мажоритарна і пропорційна виборчі системи як правило, створюють переваги для великих партій. Якщо у партійній системі є більше, ніж два конкуренти, то найбільша партія буде тяжіти до укладання ПВК, щоб підвищити свої шанси отримати більшість у парламенті і таким чином сформувати уряд. Залежно від особливостей виборчої системи, партії можуть також ділитися своїми виборцями чи навіть систематично передавати голоси в рамках передвиборчих альянсів.

Однак згодом З. Голдер спростувала цю гіпотезу, оскільки ПВК є одним з видів торгів між лідерами політичних партій, які прагнуть домовитися про розподіл посад в майбутньому уряді та програму його діяльності [7, р. 211]. Відповідно, ПВК найшвидше утворюються між ідеологічно сумісними партіями, які приблизно рівні за розмірами.

Відмінності між процесом торгів, що відбувається в рамках парламентської і передвиборчої коаліції полягають у тому, що:

1) перша не може вплинути на результати виборів, на відміну від другої, оскільки створюється постфактум;

Таблиця 1

Відмінності між виборчим блоком та передвиборчою коаліцією

Рівні	Види співробітництва	Виборчий блок	ПВК
I (найнижчий)	Спільна заява партій про співробітництво на виборах	+	+
II	Прийняття спільної виборчої програми	+	+
III	Формування єдиного списку на місцевих/національних виборах, розробка інструкцій для виборців щодо голосування	+	+
IV	Узгодження зняття кандидатів, що конкурують на одному окрузі, досягнення домовленості про передачу голосів	+	+
V (найвищий)	Узгодження розподілу посад у майбутньому уряді	-	+

2) ідеологічна сумісність має набагато більше значення для передвборчих коаліцій, ніж для парламентських.

Твердження З. Голдер було частково підтверджено дослідженням Е. Аллерна і Н. Айлотта, які зосередилися не на інституційних характеристиках чи особливостях партійної системи, а на партіях як таких. На основі дослідження двох випадків ПВК у Норвегії (з трьох лівоцентристських партій) та Швеції (з чотирьох правоцентристських партій) у 2005–2006 роках, вони зробили висновок, що визначальним чинником укладання такого виду коаліцій було бажання отримати посади в уряді [1].

У той же час група дослідників [9] встановила, що якщо послуговуватися моделлю формування парламентських коаліцій, розроблену У. Доусоном і У. Райкером, то формування ПВК для політичних партій не вигідне: вони хоча і підвищують свої шанси на перемогу, однак роблять це за рахунок того, що коаліція нараховуватиме більше голосів, ніж потрібно. Оскільки для гарантування перемоги партії намагаються заручитися підтримкою максимальної кількості партнерів, то це закладає основи для формування надлишкової коаліції. Однак така практика корисна для виборців, оскільки вони краще розуміють, що «купують», віддаючи голос за партійний список чи кандидата. Водночас виборці не завжди належним чином оцінюють дану інформацію в ході голосування. Нею послуговуються лише ті, хто орієнтуються насамперед на партійних лідерів.

Другий підхід ґрунтується на сигнальній теорії, за якою ПВК утворюється для того, щоб: 1) інформувати зовнішнє середовище про намір партій співробітничати, що збільшує шанси на перемогу; 2) набути досвіду координації діяльності між партіями – майбутніми учасниками урядової коаліції; 3) зменшити конкуренцію між партіями (опозиційні партії відмовляються від конкуренції між собою та укладають союз для участі у виборах [6]). Таким чином ПВК є сигналом для зовнішньої (виборці) та внутрішньої (члени партій) аудиторій про плани учасників коаліції співробітничати у найближчому майбутньому.

Іншими словами, формування ПВК розглядається як сигнал чи чітка демонстрація електорату того, що політична партія буде спроможна керувати країною у стабільній коаліції. Це особливо важливо

у випадках, коли у демократичній країні опозиційні партії вирішують сконцентрувати свої зусилля, щоб змінити однопартійний уряд чи урядову коаліцію, яка перебуває при владі протягом тривалого часу. У Швеції тривалий час при владі перебувала Соціал-демократична робітничка партія. Незадоволені таким тривалим домінуванням чотири праві партії на виборах 2006 року об'єдналися у виборчий блок «Альянс за Швецію» для консолідації зусиль, тому їм вдалося набрати на 2% більше голосів, ніж соціалістам, сформувати уряд, а у 2010 році вони навіть покращили результат.

Що стосується авторитарних режимів, то проаналізувавши понад 100 парламентських виборів, які були проведені у таких умовах протягом 1989 – 2004 років, М. Вахман дійшов висновку, що саме позиція опозиційних партій разом з поточною ситуацією в економіці є визначальними чинниками, які підвищують ймовірність створення ПВК [21]. А виборчі інститути (виборча система) мають відносно менший вплив, особливо в авторитарних країнах з малим досвідом проведення вільних виборів.

Україна має значний досвід формування виборчих блоків, але прецеденти створення саме передвборчої коаліції – відсутні. Невдала спроба укласти аналог передвборчої коаліції була зроблена перед парламентськими виборами 2006 року, коли так звані «помаранчеві» сили (Блоком Юлії Тимошенко, Нашою Україною, Соціалістичною партією України, Українським народним блоком, громадянським блоком «ПОРА-ПРП») велися переговори про підписання попередньої угоди про створення коаліції після виборів. Однак через розбіжності між учасниками щодо програми діяльності уряду та розподілу посад, ставлення до історичного минулого та газових угод з Росією, вона так і не була підписана. За результатами виборів розпочалася так звана «коаліціада», яка тривала три місяці і завершилася формуванням парламентської більшості, до складу якої увійшли Партія Регіонів, Соціалістична та Комуністична партії. Тим не менше використання зарубіжного досвіду створення успішних ПВК шляхом внесення змін у виборче і партійне законодавство, може сприяти стабілізації політичної ситуації в країні та запобіганню частим змінам парламентських коаліцій та урядів.

Список літератури:

- Allern E.H. Overcoming the fear of commitment: Preelectoral coalitions in Norway and Sweden / E.H. Allern, N. Aylott // *Acta Politica*. – 2009. – Vol. 44. – № 3. – P. 259-285.
- Allern E.H. Overcoming the fear of commitment: Preelectoral coalitions in Norway and Sweden / E.H. Allern, N. Aylott // *Acta Politica*. – 2009. – Vol. 44. – № 3. – P. 259-285.
- Bandyopadhyay S. Pre-electoral coalitions and post-electoral bargaining / S. Bandyopadhyay, K. Chatterjee, T. Sjöström // *Quarterly Journal of Political Science*. – 2011. – Vol. 6. – P. 1-53.
- Carroll R. The logic of Gamson's Law: Pre-election coalitions and portfolio allocations / R. Carroll, G.W. Cox // *American Journal of Political Science*. – 2007. – Vol. 51. – № 2. – P. 300-313.
- Chiru M. Early marriages last longer: Pre-electoral coalitions and government survival in Europe / M. Chiru // *Government and Opposition*. – 2015. – Vol. 50. – P. 165-188.
- Christiansen F.J. Parliamentary opposition under minority parliamentarism: Scandinavia / F.J. Christiansen, E. Damgaard // *Journal of Legislative Studies*. – 2008. – Vol. 14. – № 1-2. – P. 46-76.
- Golder S.N. Pre-electoral coalition formation in parliamentary democracies / S.N. Golder // *British Journal of Political Science*. – 2006. – Vol. 36. – № 2. – P. 193-212.
- Golder S.N. Pre-electoral coalitions in comparative perspective: A test of existing hypotheses / S.N. Golder // *Electoral Studies*. – 2005. – Vol. 24. – № 4. – P. 643-663, p. 652.
- Goodin R., Güth W., Sausgruber R. When to Coalesce: Early versus Late Coalition Announcement in an Experimental Democracy // *British Journal of Political Science* / – 2008. – Vol. 38. – P. 181-191.
- Gschwend T. Should I stay or should I go? An experimental study on voter responses to pre-electoral coalitions / T. Gschwend, M. Hooghe // *European Journal of Political Research*. – 2008. – Vol. 47. – № 5. – P. 556-577.
- Hanley D. Compromise, party management and fair shares: The case of the French UDF / D. Hanley // *Party Politics*. – 1999. – Vol. 5. – № 2. – P. 171-189.

12. Hooghe M. Gathering counter-factual evidence: An experimental study on voters' responses to pre-electoral coalitions / M. Hooghe, S. Marien, T. Gschwend // Kittel B., Luhanand W.J. Experimental political science: Principles and practices. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. – P. 413-440.
13. Laver M. Party competition and party system change: The interaction of coalition bargaining and election competition / M. Laver // Journal of Theoretical Politics. – 1989. – Vol. 1. – № 3. – P. 301-324.
14. Mitchell P. Government formation: A tale of two coalitions / P. Mitchell // Marsh M., Mitchell M. How Ireland voted. – Boulder, CO: Westview, 1997. – P. 243-263.
15. Müller W. Coalition governments in Western Europe / W. Müller, K. Strom. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 602 p.
16. Narud H.M. Electoral competition and coalition bargaining in multiparty systems / H.M. Narud // Journal of Theoretical Politics. – 1996. – Vol. 8. – № 4. – P. 499-525.
17. Powell G.B. Elections as instruments of democracy / G.B. Powell. – New Haven, CT: Yale University Press, 2000. – 310 p.
18. Saalfeld T. Germany: Stable parties, chancellor democracy, and the art of informal settlement / T. Saalfeld // Müller W.C., Strom K. Coalition governments in Western Europe. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – P. 32-85.
19. Shin E. A model of pre-electoral coalition formation / E. Shin / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://people.hss.caltech.edu/~eshin/pdf/PEC.pdf>.
20. Strom K., Budge I., Laver M. Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies // American Journal of Political Science. – 1994. – Vol. 38. – № 2. – P. 303-335.
21. Wahman M. Oppositional pre-electoral coalition formation in authoritarian regimes / M. Wahman // ISA Annual Convention, 2010. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lup.lub.lu.se/search/publication/1544511>.

Мироненко В. П.

Институт государства и права имени В.М. Корецкого Национальной академии наук Украины

ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ И РОЛЬ ПРЕДВЫБОРНЫХ КОАЛИЦИЙ

Аннотация

Проанализированы факторы, содействующие созданию предвыборных коалиций (избирательная система, партийная система, политический режим), на основе которых сформулированы два основных подхода к их пониманию: диспропорциональная гипотеза и сигнальная теория. Выявлены отличия между избирательным блоком и предвыборной коалицией и проанализирована возможность применения зарубежного опыта создания предвыборных коалиций в Украине.

Ключевые слова: предвыборная коалиция, выборы, парламент, правительство, избирательный блок, избирательная система.

Myronenko V.P.

V.M. Koretsky Institute of State and Law National Academy of Sciences of Ukraine

CONDITIONS AND THE OF PRE-ELECTORAL COALITIONS

Summary

The factors contributing to the creation of pre-electoral coalitions (electoral system, party system, political regime) are analyzed and two main approaches to understanding them – disproportionate hypothesis and signal theory – are considered. The differences between the election bloc and the pre-electoral coalition are defined and the possibility of using foreign experience of electoral coalitions in Ukraine is analyzed.

Keywords: pre-electoral coalition, election, parliament, government, electoral bloc, electoral system.